

Susie Dent

Een definitie van schuld

Vertaald uit het Engels door Anne Jongeling

A.W. Bruna Uitgevers

quaesitum, zn. (zeventiende eeuw)
het gezochte

De dag waarop de eerste brief kwam, was het warm voor de tijd van het jaar. Het was op een donderdag, eind april, als Oxford op zijn charmantst is, het zachtgele zandsteen van de universiteitsgebouwen badend in het zonlicht, de torenspitsen vertederend dromerig tegen de lichtblauwe hemel. Een zonovergoten stad is betoverend, tenzij je, natuurlijk, tot de studenten behoorde die piekerden over hun aankomende tentamens. Binnen een paar weken zouden ze zich naar de eindexamenlokalen haasten in het verplichte tenue van de zwarte gewaden, *subfusc* in de wandelgangen – lang en wapperend voor de studenten met stipendium, korter en krapper voor de studenten zonder – en kwetterend als een zwerm opgewonden eksters.

Toen Martha Thornhill een halfjaar geleden werd aangesteld als hoofdredacteur van de *Clarendon English Dictionary*, kwam ze snel tot de ontdekking dat haar werkplek met uitzicht op straat een bijkomend voordeel van haar functie was, alhoewel misschien minder gunstig voor haar werkgever. Dwaalde haar blik van het scherm naar het raam als ze zich een weg door een woord moest banen of een definitie aanpassen, dan werd haar aandacht vaak gekaapt door voorbijgangers. Een meisje met lang blond haar

dat zich met gebogen hoofd over het trottoir haastte; een jongeman met zijn handen diep in zijn zakken, overtuigd van zichzelf en zijn toekomst; een ouder stel, gemoedelijk arm in arm aan de wandel langs de glorieuze gevel van het woordenboekinstituut, dat even bleef staan, opkeek en haar blik ving. Schuldbewust draaide ze dan snel haar hoofd om omdat ze zich, voor de zoveelste keer, betrappt wist op dagdromerij.

Hoe anders was het in Berlijn, waar ze zich in de afgelopen tien jaar had bekwaamd in het vak. Daar perste de geschiedenis zich veel dringender tegen je aan. De recente omwentelingen en het hervinden van zichzelf leken nog overal in de lucht te hangen en de stad een rusteloze energie te geven. In Oxford was de geschiedenis diep verankerd in de structuur van de stenen, als een subtiel parfum dat je bijna in de straatnamen en universiteitstorenspitsen kon ruiken. Een warm bad, dat aanzette tot overpeinzingen.

Martha tastte naar haar ketting en schoof bedachtzaam de hanger van twee zilveren hartjes heen en weer. Haar eigen rozenkrans. Een nieuwe ploeg toeristen, in neonhesjes gehulde gretigheid, verdrong zich pal onder Martha's raam voor de poort om een glimp op te vangen van de luisterrijke fontein op het gras van de binnenplaats. Martha kon de tekst van de gids wel dromen.

'De *Clarendon English Dictionary*, wereldwijd bekend als de *CED*, behoort tot de meest prestigieuze, intellectuele instituten van onze tijd. Het project is in de negentiende eeuw opgestart onder auspiciën van de universiteit, en het werk gaat gestaag door aangezien er steeds nieuwe woorden bij komen en bestaande woorden veranderen.'

Het inleidende praatje werd hier in de regel onderbroken door een toerist die iets wilde weten. Martha kon hen zelden letterlijk verstaan, maar aan de hand van de reactie van

de gids kon ze concluderen dat de vraag meestal te maken had met spellingcontrole, Google en waarom iemand vandaag de dag überhaupt nog energie in woordenboeken wilde steken. Tja, voor het geld hoeft je het in elk geval niet te doen, dacht ze, terwijl ze met een half oor de reactie van de gids volgde. Meestal bestond het antwoord uit een opgeklopt relaas over taal en beschaving die onlosmakelijk met elkaar waren verbonden, dat het begrijpen van de geschiedenis en de ontwikkeling van de een gelijk staan aan het waarderen van de evolutie van de ander.

Martha had zijn toehoorders het liefst bij hun neopreenlurven gepakt om hun in te peperen dat het veel meer inhield. Dat taal ons definieert en het raster vormt van ons denken, een eindeloze, veranderlijke, complexe dans door de tijd en de menselijke aard. Taal gaat over patronen van het leven en de behoefte die over te brengen; taal gaat over sterven, hernieuwing en alles ertussenin, over chaos en de orde die we aanbrengen in de chaos, taal is het bloed en het gebeente van elke geschiedenis. Bovenal gaat taal over de langzame, aanhoudende zucht naar de geheime levens in het alledaagse.

‘Is de gekkenbrigade er al?’

Martha schrok op en draaide zich om. Haar collega stond bij haar bureau met twee bekers koffie, waarvan hij haar er een aanbood alsof hij hem met moeite afstond. Zijn uitdossing, daarentegen, was verre van terughoudend. Hij had het warme weer omarmd met een hawaiïhemd in lawaaierig paars met een wild dessin van witte hibiscusbloemen, die onherroepelijk de aandacht op zijn beginnende bierbuik vestigden. Ze keek op haar horloge – één minuut over twee – voor ze de koffie met een grijns in ontvangst nam.

‘Dank je, Simon. Ja, we gaan knallen. Safi, heb je de bundel van vandaag?’

Safiya Idowu, Safi voor intimi, was de jongste redacteur van Martha's team. Wild virtuoos als ze was, ging ze haar werk altijd te lijf met een bevlogenheid die iedereen aanstak.

‘Zekers!’

Safi haalde een dossiermap uit haar in-bakje met de vragen aan de redactie die per post waren binnengekomen. Alex Monroe, de vierde redacteur van het team, liet haar bureaustoel naar hen toe zwenken. ‘Vragen per mail staan op de gedeelde harde schijf. De dinsdagpuzzel in *The Times* heeft bij de vaste schare weer de nodige reacties ontlokt. De oplossing van twee horizontaal was “lasagne”. Ik heb een algemeen antwoord geformuleerd.’

‘Aha, de nachtspiegel weer,’ zei Simon, in zijn nopjes met zijn eigen grap. Alleen etymologen, die wisten dat lasagne was afgeleid van het Latijnse woord voor potje, konden er de humor van inzien.

Martha bladerde door haar deel van het stapeltje handgeschreven inzendingen. Het waren er een stuk of zes en een paar handschriften herkende ze direct. Vandaag beweerde Barbara Wilson, een vaste inzender, dat haar grootmoeder vroeger al familie en vrienden uitnodigde voor de ‘*ploughman's lunch*’, dus ver voor 1950, zoals momenteel in het woordenboek stond aangegeven. Zoals gewoonlijk zou Martha de template op de gedeelde schijf gebruiken om haar te bedanken en om gedrukt of dateerbaar bewijs vragen. Miss Wilson zou daar traditiegetrouw niet op reageren.

‘Oké, Safi, welke juweeltjes heb je vandaag voor ons?’ zei Alex, die haar deel op het bureaublad tot een keurig stapeltje klopte. ‘Nog fijne fobieën in de aanbidding?’

In Martha's team hadden alle leden hun eigen voorkeur. Alex was tuk op angsten, folklore en het bovennatuurlijke.

Misschien was ze in haar jonge jaren gothic geweest, dacht Martha die haar vanaf de andere kant van de kamer bestudeerde. Alex was in de vijftig en kreukloos elegant, met een duidelijke voorliefde voor donkere kleuren die strookte met haar intellectuele belangstelling voor de schaduwzijde.

Safi had een passie voor oude streekdialecten, met name dat van Cumberland. Ze smeedde te pas en te onpas met woorden die niemand kende of verstond, en streed als een eenzame krijger om ze te populariseren. ‘*Varra, marra!*’ had ze vanmorgen geroepen toen iemand opmerkte dat de politicus op de voorpagina van *The Times* een verlopen drankhoofd had, en volgens Martha had ze daarbij iets te nadrukkelijk naar Simon gekeken. Varra, marra betekende zoveel als ‘heel erg, gast’, maar Safi had daarbij direct grif toegegeven dat ze zelf ook niet zelden *kalied* was. Teut, dus.

Simon was de man van de zintuigen: smaak, geur, kleur. Hij had een paar jaar geleden een boek over de taal van smaak uitgebracht, en ze nam zich opnieuw voor het te lezen. Ze wist dat hij indertijd op haar baan had geaasd, en hij moest flink gepikeerd zijn geweest dat hij het had moeten afleggen tegen een vrouw van amper dertig. Hij had haar vriendelijk genoeg verwelkomd, maar zijn ogen werden zelden warm als ze elkaar spraken. Het zou een diplomatieke meesterzet zijn hem met zijn boek te complimenteren, vooral omdat recensenten en boekverkopers het vrijwel links hadden laten liggen. Inmiddels had het op de redactie zijn vaste plek verkregen tussen de in leer gebonden historische lexicons en glossaria.

‘Ha, hier is er een!’ zei Alex. Ze had een van haar inzendingen uitgevouwen. ‘Angst dat pindakaas aan je verhemelte blijft plakken. Bestaat er een woord voor?’

‘Nou? Is er een?’ vroeg Martha, in de veronderstelling dat Alex het wist.

‘Ja. Arachibutyrofobie. Verzonnen door iemand in de jaren tachtig, als ik me niet vergis. Misschien door een van ons. Het is een wat knullig Grieks woordgrapje, hoor.’ Alex draaide zich om naar haar computer en tuitte haar lippen. ‘Je vindt de term overal op internet, zelfs op medische sites, maar in geen enkel woordenboek. Uiteraard niet.’

Ze werkten een poosje in stilte door. Martha had ook een ingezonden brief gekregen over schuttingwoorden, in een kriebelig handschrift op incongruent deftig briefpapier. De auteur repte van woorden uit oude scabreuze kinderrijmpjes en verbasteringen van volksziektes die van een vroegere datum waren dan door de *CED* vermeld. Dit soort antedateringen waren altijd obscuur en vreemd, en Martha legde de brief zolang opzij om er zich later in te verdiepen of de anderen voor te leggen. Zelf bezigde ze zelden schuttingtaal, maar ze vond oude taboes en scheldwoorden uiterst fascinerend. Het was een rebels jargon dat in de loop der eeuwen wees op de veranderingen in de zeden. Tot in de twintigste eeuw waren profane uitingen vooral spreektaal, en ze verschenen zelden in druk. Wilde je ze vinden, dan moest je ervoor spitten en graven in transcripties van rechtszaken, krabbeltjes in de kantlijn of in brieven en dagboeken die nooit bestemd waren geweest voor de ogen van buitenstaanders. Tijdens zulke speurtochten voelde ze zich eerder een archeoloog die door linguïstische drek moest waden dan een curator die waakte over taalkundige artefacten die door het fatsoen gezuiverd en gladgestreken waren.

‘O, ben ik alwéér aan de beurt voor een aanval op Shakespeare?’ verzuchtte Simon theatraal.

‘Ik heb het vorige week gedaan,’ pareerde Alex. ‘Heb je een Oxfordiaan te pakken?’

‘Die van jou was één zin, via mail!’ protesteerde Simon.

‘Dit is een epistel van vijfduizend woorden. En nee, het auteurschap wordt niet aangevochten.’ Hij keek op de achterkant van de brief om de ondertekening te lezen. ‘Miss Burnside heeft uitgedokterd welke verzen uit *Timon van Athene* door Shakespeare zijn geschreven en welke door Thomas Middleton. Als dat waar is, is het wereldnieuws.’ Hij trommelde peinzend met zijn vingers op het bureaublad.

‘We hebben toch een lijst met shakespeareaanse bronnen voor dit soort dingen?’ vroeg Martha.

Simon knikte. ‘Ik moet het Miss Burnside nageven dat ze goed ingevoerd lijkt te zijn.’ Hij scande de tekst. ‘Ze heeft de materie in haar totaliteit verworpen en geeft de voorkeur aan haar eigen systeem, hieronder nader toegelicht.’ Hij begon een antwoord te typen. ‘Ik zal haar doorgeven dat haar toewijding bewonderenswaardig is, dat we helaas niet de menskracht hebben om haar systeem zelf te kunnen bestuderen, en haar doorverwijzen naar onze expert op dit gebied, adviserend redacteur Jonathan Overton!’

Martha glimlachte. Jonathan zou niet blij zijn, maar ze wist zeker dat hij een diplomatiek antwoord voor Miss Burnside zou formuleren. Tijdens zijn laatste bezoek had hij benadrukt dat je met de juiste benadering zelfs de agressiefste criticaster nog tot een trouwe bondgenoot kon bekeeren.

‘Hou je fatsoen,’ zei Alex droogjes, en ze voegde eraan toe: ‘Gaan we vanavond allemaal naar de presentatie van Jonathan’s nieuwe boek? Die is in het Ashmolean Museum, geloof ik.’

‘Gratis champagne en canapés? Daar wil ik best een paar toespraken van zijne hoogheid voor doorstaan,’ zei Simon, terwijl hij zijn e-mail afrondde met de flair van een pianist die de laatste noot van een cadens speelde.

‘Moeten we erheen?’ vroeg Safi. ‘Ik ben een kruik in dat soort dingen. En altijd die ingewikkelde liflafjes. Waarom toch? Wat moet je met al die cocktailprikkers? Weken later vind ik ze nog in mijn broekzak.’

‘Wij waken over je, Safi.’ Alex vouwde een andere brief open. ‘En het zal goed voor je zijn. De fine fleur van Londen komt altijd naar Jonathans boekpresentaties. Misschien vinden we een radioproducer die geïnteresseerd is in een reeks uitzendingen over streekdialecten. Kom jij ook, Martha? Heb je gepast schoeisel, ergens?’

Martha keek naar haar voeten. Ze droeg het hele jaar door Doc Martens onder haar lange zwierige jurken in allerlei prints. Ze wachtte liever tot de mode op haar afkwam dan oeverloos jacht te maken op het staartje van elke rage. ‘Ik doe niet aan hoge hakken.’

‘Ik zou verwachten dat een geroutineerde lexicograaf het belang van het compromis zou erkennen.’ Alex stak een been boven haar bureau uit en liet haar enkel roteren terwijl ze naar haar scherm bleef kijken. ‘Een *kitten heel*, in zwart of beige. In de uitverkoop bij de Covered Market. Dat haal je makkelijk voor de receptie begint.’

Martha glimlachte en richtte haar blik op een andere inzending. De brief was getypt op een ouderwetse schrijfmachine die duidelijk mankementen vertoonde. De regels stonden zo dicht tegen elkaar aan dat ze bijna schuurden, de dubbele omhaal gaf juist te veel witregel. De letter e was afgesleten tot een schaduw.

Ze boog zich naar voren om beter te kunnen zien.

‘Wat is dit, Safi?’

Haar collega keek op van haar eigen brief. Er hing een roze pompon aan de pen waarmee ze aantekeningen maakte.

‘Sorry, baas. Vanmorgen bezorgd. Ik heb er even naar ge-

keken en vond 'm raar, daarom gaf ik hem aan jou. Geen geijkte inzending.'

Nog een voordeel van haar functie als chef. Martha had Safi gevraagd om de afwijkende, boze, gestoorde of dreigende brieven aan haar te geven. Niet dat ze die vaak kregen. De mensen die het instituut of zijn personeel wilden trollen, beperkten zich in de regel tot venijn op social media. Deze taak was een kleine tegenprestatie voor haar fijne werkplek bij het raam en een paar duizend per jaar extra.

'Aha.' Ze las de inhoud opnieuw, zorgvuldiger ditmaal, en kreeg er een onbehaaglijk gevoel bij. De brief was niet bedreigend of lasterlijk, maar wel onthutsend.

Kennelijk sprak haar blik boekdelen, want toen ze opkeek, zag ze dat iedereen haar vragend of verwachtingsvol aankeek.

'Wat is er, Martha?' vroeg Alex.

Martha schraapte haar keel en las de brief voor.

Beste redactie,

Deze brief is geen bekentenis, maar behelst er wel een. Ik heb de waarheid gevreesd, ik heb geheimen bewaard. Ik meen dat ik niet de enige ben, dus ik wend me tot jullie.

Tijd – zijn glorie is strijdende koningen kalmeren, valsheid ontmaskeren en de waarheid aan het licht brengen. Wie zou dit willen tegenhouden? Dat zou toch schurkerij zijn. Jullie zijn de secretaris van het Engels, en ik heb besloten jullie tot de mijne te maken. Minstens enkelen onder jullie zouden met mij de krachten moeten bundelen, tot de vergiftigde fontein zichzelf weer heeft gezuiverd. Jullie zijn ook rechercheurs, nietwaar?

Zijn jullie belust? Jullie zijn geen nieuwswjagers, jullie zijn de hoeders van de waarheid.

Succesnummers kunnen ontsporen. Jullie primaire loyaliteit ligt bij het bewijs, en geen nalatenschap is zo rijk als de eerlijkheid. Tenslotte is de term 'bewijs' zowel in zwang bij woordenboekmakers als bij chercheurs.

Twee professies die veel gemeen hebben: in allebei speuren we naar aanwijzingen, de draad die ons naar de oorsprong voert, het motief dat alles aandrijft. We kijken naar het verhaal al voor het begonnen is. En al naargelang het bewijsmateriaal zich opstapelt, zal het beeld zichzelf voltooien, en wordt een leven onthuld.

Maagden verrieden zich ooit met blosjes, zo las ik. Ik betwijfel of dat nog altijd zo is. Als de omstandigheden me daartoe leiden, zal ik vinden waar de waarheid verborgen is, al zou die inderdaad in het midden liggen.

Kruis je vingers en werk met mij, de stem van de vrije mens. Ik vraag je om van mij te leren, ik, die i' de leegtes sta om je de stadia van ons verhaal bij te brengen. De waarheid zal aan het licht komen. Moord kan niet lang verborgen blijven.

*Uw toegenegen,
Chorus*

Simon was de eerste die de stilte verbrak.

'Moord? Godgloeïende. Miss Burnside krijgt hier geduchte competitie in haar wekelijks aanval op Shakespeare.' Martha staarde naar het vel papier in haar hand, dat verhit

en dreigend aanvoelde. ‘Ben ik gek,’ vervolgde Simon, ‘of wemelt het van de Shakespeare-citaten in deze brief?’

‘Volgens mij had Shakespeare niet veel te melden over bewijzen of chercheurs,’ antwoordde Alex. Ze had diepe rimpels in haar voorhoofd. ‘Maar deze herken ik wel: “Ik zal vinden waar de waarheid verborgen is.” Dat is Polonius die in *Hamlet* de speurneus uithangt.’

‘En ik denk dat “geen nalatenschap is zo rijk als de eerlijkheid” uit *Eind goed, al goed komt*,’ zei Simon, afwezig plukkend aan zijn baard.

‘Ik snap het niet,’ zei Safi. Haar stem klonk hoog en geknepen. ‘Is dit als grap bedoeld?’

‘Dit klinkt niet als iemand die een grap maakt.’ Alex stond op van haar bureau en liep met uitgestoken hand naar Martha toe. ‘Mag ik eens kijken?’

Het was vreemd, maar Martha voelde heel even iets bezitterigs, alsof de brief alleen voor haar bestemd was. Na een korte aarzeling stond ze hem af. Terwijl Alex de tekst bestudeerde, kwam er een open toeristenbus voorbij met een gids die de passagiers liet joelen. Hun kabaal was een eigenaardig achtergrondgeluid bij de doodse stilte in het kantoor.

‘In de brief wordt gesuggereerd dat iemand ergens over liegt. Maar erg specifiek is de tekst niet. Ik weet vrij zeker dat het blosje van Hero in *Veel drukte om niets* uit schuldgevoel is, niet uit onschuld. Zou zij hier bedoeld worden?’

Safi en Simon kwamen allebei achter hun bureau vandaan en even later stonden ze op een kluitje midden in het kantoor met de blauwe tapijttegels. Martha had het gevoel dat de ruimte zelf de adem inhield, dat de oude boekwerken, de hangplanten en de koffiebekers allemaal wachtten. Het enige geluid in de kamer was het aanhoudende gesnor van de computers.

Simon tikte uiteindelijk op het papier. 'Dit is er een voor Jonathan, hoor. En nu niet om te plagen. Kijk hier, "schurkerij", "nieuwsjager". Dat zijn allebei woorden die aan Shakespeare werden toegeschreven tot, pakweg, een jaar of vijf geleden. Toen vond de lezersgroep oudere verwijzingen.'

"De waarheid zal aan het licht komen." Die is ook van Shakespeare, dat weet ik zeker.'

'Maar over welke waarheid gaat het dan?' vroeg Safi. 'De schrijver lijkt te zinspelen op een misdaad. Maar moord? Er werkte toch ooit een moordenaar bij het woordenboek? Of vergis ik me?'

'Meer dan een, zelfs. Dat is een slecht bewaard geheim. Er is een jaar of tien geleden een film over gemaakt,' zei Alex. Ze staaarde nog steeds naar de brief.

'Zijn er nog recentere schandalen?'

'Niet dat ik weet,' zei Alex. Ze wierp een zijdelingse blik op Simon, die zijn schouders ophaalde zonder haar aan te kijken. 'Niet hier.'

"Tot de vergiftigde fontein zichzelf weer heeft gezuiverd"... Bedoelen ze de fontein op onze binnenplaats?' vroeg Safi fronsend. "Minstens enkelen onder jullie zouden met mij de krachten moeten bundelen"... Er wordt gesuggereerd dat wij dat niet allemaal zouden willen. Omdat we leugenaars zijn?'

Simons mondhoeken krulden op. 'Stop de persen. Heeft iemand jarenlang Miss Wilsons bewijs van haar moeders formidabele neologische kunsten afgefakkeld?'

'Hou op,' zei Martha. 'Ik heb vandaag een brief van haar gekregen. Safi, wil je deze scannen?' Ze pakte het vel papier uit Alex' handen, gaf het aan Safi en leunde met over elkaar geslagen armen tegen haar bureau. 'Geen afzender, uiteraard. Wat moeten we hier eigenlijk mee? Ik heb werkelijk geen flauw idee. Ik neem de brief straks mee naar de receptie, misschien dat Jonathan er iets mee kan.'

‘Jullie zullen mijn secretaris zijn,’ zei ze zacht terwijl ze terugliep naar haar bureaustoel. Het was een aardige metafoor voor wat hun beroep inhield. Lexicografen dienden, assisteerden en organiseerden de taal tot een ordentelijk geheel. Daarnaast wist ze dat bepaalde woorden voor zich spraken. ‘Secretaris’ was afgeleid van het Latijnse ‘secretarius’, dat van oorsprong letterlijk geheimhouder betekent.

Safi liep met de brief naar de scanner die altijd kuren had en alleen haar gehoorzaamde. ‘Ja, maar zo te zien wil deze “Chorus” dat wij speurneuzen zijn en geheimen ontsluiten, niet dat we ze verborgen houden.’

‘Een chorus of koor vormt toch een essentieel onderdeel van de oude Griekse tragedies?’ Het was een retorische vraag van Simon. ‘Het koor vertolkt wat de hoofdpersonages niet kunnen zeggen.’

‘En ze hebben maskers op,’ voegde Alex eraan toe. ‘Shakespeare gebruikt er een in *Hendrik v*.’

Safi drukte op een knop en de scanner begon geruststellend te snorren. ‘Misschien is het er een voor Jonathan. Een grap, bedoel ik, voor de lancering van zijn nieuwe boek.’

‘Dit kantoor is wel de laatste plek waar de brief bij hem zou terechtkomen. Bovendien is die geadresseerd aan “De redactie”, en dat zijn wij, nietwaar?’ Simon zuchtte. ‘Enfin, we zien wel wat hij er vanavond over te zeggen heeft. Wie gaat er met mij mee?’

‘Blijkbaar moet ik schoenen kopen,’ zei Martha met een plagerige blik in Alex’ richting. ‘Ik zie jullie wel in het Ashmolean.’

Ze werkten zwijgend door tot de klepel in de klokkentoren het einde van de werkdag inluidde.